

Національна академія наук України
Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника
Науково-дослідний центр періодики

**УКРАЇНСЬКА ПЕРІОДИКА:
ІСТОРІЯ І СУЧASNІСТЬ**

Доповіді та повідомлення
дев'ятої Всеукраїнської
науково-теоретичної конференції,
Львів, 28—29 жовтня 2005 р.

За редакцією М. М. Романюка

Львів -- 2005

чи інше число. Редактором «Літопису УВАН» був засновник Музею-Архіву УВАН, відомий український дослідник і архівіст Володимир Міяковський.

У праці досліджувався комплект «Літопису УВАН», переданий з архіву УВАН у США Інституту дослідження української діаспори Національного університету «Острозька академія». Офіційно вважається, що вийшло 13 чисел «Літопису»: 9 — в Німеччині, а починаючи з 10-го числа — в Канаді. В архіві УВАН у США сьогодні зберігається 8 чисел «Літопису УВАН», виданого в Німеччині, і нам ще не вдалося знайти відсутнє число. На основі датування та змісту окремих чисел видання припускаємо, що число, яке сьогодні відоме як третє, є, по суті, дев'ятим, отже, необхідно віднайти власне третє число. Можливо, зі знаходженням відсутнього примірника в інших архівосховищах проблему вдасться розв'язати. Ми пропонуємо огляд «Літопису УВАН», вважаючи третє число — дев'ятим, а власне третє число — відсутнім.

Перші три числа заповнені узагальнюючими публікаціями, в них систематизовано ту інформацію, яка раніше подавалася у «Бюллетені УВАН». Перше число «Літопису УВАН» за липень 1946 р. подає статтю «Українська Вільна Академія Наук в перше півріччя її існування», що містить огляд праці УВАН за перше півріччя її існування. У ньому опубліковано також текст «Положення про УВАН зі змінами», затвердженими на спільному зібранні керівних членів груп УВАН від 25 квітня 1946 р. Друге число (листопад 1946 р.) розпочинається статтею про діяльність УВАН, яка включає звіт про роботу окремих груп, список конференцій за 1946 р. та список 95 доповідей на наукових конференціях за той же рік. Четверте число (березень 1947 р.) є важливим джерелом до вивчення наукових установ на еміграції протягом 1945—1946 рр., включаючи звіти наукових установ і організацій за ці ж роки. В 5-му числі (квітень 1947 р.) інформується про переорієнтацію видань УВАН, і «Літопис УВАН» перебирає головну роль — публікатора звітних матеріалів, а «Бюллетень УВАН» повинен містити автоконспекти виголошених на наукових конференціях доповідей (періодичність — 4 рази на рік) (1947. — Ч. 5). Починаючи з цього числа і до останнього на сторінках «Літопису УВАН», крім інформації про її поточну діяльність, друкувалися повідомлення про відносини між УВАН та відновленням 30 березня 1947 р. у Мюнхені Науковим товариством.

Алла АТАМАНЕНКО, Мар'яна ХІМКА
(м. Острог)

«ЛІТОПИС УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК»
(1946—1948 pp.)

1945 р. у Німеччині українські вчені, що перебували в т.зв. ДР-таборах, створили Українську Вільну Академію Наук під керівництвом відомого історика Дмитра Івановича Дорошенка. З січня 1946 р. для інформування членів, що перебували в таборах поселенців в Аугсбурзі, Ашафенбурзі, Регенсбурзі, Міттенвальді, Новому Ульмі, Штутгарті, Берхтесгадені та Мюнхені, почали видавати «Бюллетень Української Вільної Академії Наук», а з липня 1946 р. до 1948 р. включно — ще одне видання — «Літопис Української Вільної Академії Наук», на сторінках якого подавалася поточна інформація про створення наукових груп, проведення наукових конференцій тощо. Редакція підкresлювала, що видання є друкованим органом Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині, отож містить звітні матеріали УВАН, оскільки Академія була підзвітна цьому комітету (1947. — Ч. 4). Okрім того, в «Літописі УВАН» великого значення надавалося інформації про створення наукових установ, що проводили свою діяльність одночасно з УВАН [1]. Видавався «Літопис УВАН» мімоографічним (цикlostильовим) способом, як і «Бюллетень УВАН», — на правах рукопису, з періодичністю у середньому раз на два місяці. Кожен випуск друкувався у кількості 100 примірників, і в кінці кожного числа вказувалося місце видання або за чиїм сприянням було випущене те

вом ім. Шевченка. Першою публікацією у 5-му числі було привітання УВАН Ініціативної групі з відновлення діяльності НТШ у Мюнхені. Шосте число (1947 р.) розпочинається статтею про Бюро допомоги українським науковим працівникам, тут опубліковано інформаційний матеріал про чеснгу конференцію Історичної групи і програму наукової конференції груп «Історії і теорії літератури» та «Мовознавства». Наступні повідомлення — від Центральної наукової бібліотеки та Українського музею-Архіву при УВАН. Сьоме число (1947 р.) на перших шпальтах публікує статтю від президії УВАН, далі подаються статут УВАН і повідомлення від президіального бюро та секретаріату УВАН. Перша публікація 8-го числа (1948 р.) — стаття «В справі єдиного наукового центру», далі надруковано додатки, які містять листування УВАН та НТШ. Завершальний матеріал — записка у справі координації співпраці цих наукових установ. В останньому числі (1948 р.) (нумероване як третє) опубліковано статтю про Шевченківську конференцію 1948 р., а також виголошенні доповіді окремих дослідницьких груп. Тут надруковано також повідомлення про Юрія Клена і загальні відомості про діяльність УВАН у 1946—1947 рр. (список проведених конференцій та виголошених доповідей).

«Літопис УВАН» містить повновартісну інформацію про діяльність Академії, що перетворює його поруч із «Бюллетенем УВАН» на важливе історичне джерело. Відомості, які подаються в одному виданні, є доповненням інформації в іншому. Наприклад, у «Літописі УВАН» (1946. — Ч. 1) відзначається, що, крім названих у «Бюллетені УВАН» Петра Курінного, Левка Чикаленка, Б. Возвен-глинського, доповіді яких були присвячені трипільській культурі, на конференції виступала з цією ж темою Неоніла Кордиш-Головко, а з доповідями про античну культуру в Україні, крім археологів Валерії Козловської та Андрія Коцевалова, виступали ще Володимир Січинський та Марко Антонович. Тут подавалися детальні плани роботи наукових груп, що переважно стосувалися проведення в майбутньому конференції або ж видання праць членів групи чи доповідей, які зачитувалися на конференціях. Наприклад, для групи «Передісторії та ранньої історії» було заплановано проведення спеціальної конференції, присвяченої трипільській культурі та українським пам'яткам на чужині, а також низку видань, починаючи з праць першої наукової конференції, та деяких джерельних матеріалів з археології і «протоісторії» України (1946. — Ч. 1). В «Літописі УВАН» за листопад 1946 р. опубліковано короткі замітки про діяльність груп УВАН, створених на той час, про які відсутня інформація у «Бюллетені УВАН» (1946. — Ч. 2).

Ще однією особливістю видання є те, що воно подає кількість дійсних членів кожної з утворених груп та детальну інформацію про їхню працю. 9 липня було створено біологічну групу, керівним членом обрали Михайла Ветухова, заступником — Івана Розгона і секретарем — Валентину Радзімовську. Перша наукова конференція сесії групи (з одною доповідю на тему з біохімії) відбулася 10 вересня 1946 р. у Мюнхені. Книгознавчу групу було засновано 16 липня (керівний член — Лев Биковський). Група працювала над бібліографією книжкових та періодичних видань за 1945 р. для новоствореного «Літопису українського друку на еміграції». 20 вересня було створено математичну групу (керівний член — В. Чудінов-Богун), створено математичну групу (керівний член — М. Хустинський, заступник — Полікарп Герасименко, секретар — М. Хустинський). Ці три групи стали продовженням організаційної роботи УВАН.

У 1947 р. УВАН успішно продовжує свою організаційну працю, змінюючи існуючі групи, приймаючи нових дійсних членів, членів-кореспондентів та членів-співробітників, закладаючи нові групи та створюючи спеціальні інститути чи комісії для опрацювання окремих наукових проблем [2]. У «Літописі УВАН» згадано про три нові групи, які ще не проводили конференцій. Це — медична (утворена 27 грудня 1947 р., керівний член — Михайло Міщенко, заступник — Василь Плюш і секретар — Валентина Радзімовська), геологічна (організована 31 грудня 1947 р., керівний член — Ганна Заревська) та ботанічна (організована Наталею Осачою-Янатою). Було ще дві остаточні оформлення якої відбулося у січні 1948 р. Було ще дві групи, які перебували у стадії організації: філософічна, організацію якої доручили Дмитру Чижевському, і географічна, якою займався Володимир Кубайович (1948. — Ч. 3).

Завдяки Д. Дорошенку УВАН була впливовою установою, яка була визнана центром наукової роботи на еміграції постановою президії Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині 4 червня 1946 р. (1947. — Ч. 4). Це визнання вищого рівня визнання вищого рівня адміністративного органу на еміграції формально підтверджувало те, що впродовж короткого часу УВАН зробила для об'єднання наукових сил на еміграції дуже багато.

У звітних матеріалах, опублікованих у «Літописі УВАН», за-значено, що наприкінці 1946 р. функціонувало 12 наукових груп УВАН, які об'єднували 86 дійсних членів академії. Деякі групи, наприклад, групи «Передісторії», історії, літератури, мистецтво-зnavства, об'єднали всіх без винятку науковців цих фахів, що перебували в сміграції, незалежно від місця їхнього поселення (Там само). Тут подано й перелік наукових конференцій, проведених групами. На всіх конференціях було вислушано 127 доповідей. Конференції відбувалися і 1947 р., але не так активно, як 1946 р. Так, 2—3 травня у м. Ділінгені під час етнографічної виставки відбулася перша конференція етнографічної групи, яка утворилася 10 листопада 1946 р. Вона повністю присвячувалася українському фольклору і етнографії (1947. — Ч. 5). У цей же період тут відбулася друга наукова конференція орієнталістичної групи УВАН.

22—23 червня 1947 р. у таборі Міттенвальд відбулася наукова конференція груп «Історії та теорії літератури» і «Мовознавства», присвячена пам'яті Василя Сімовича. Зі спогадами про В. Сімовича виступили В. Дорошенко, Л. Білецький, В. Лев, В. Панайко, М. Пшепюрська, Ю. Шерех, Я. Рудницький, було виголошено низку доповідей (1947. — Ч. 6).

У липні 1947 р. було скликано наукову конференцію історичної групи УВАН на тему «Україна і Захід — культурні і політичні взаємини». Прозвучали доповіді Бориса Крупницького «Історичні основи европеїзації України», Наталії Полонської-Василенко «Україна і Захід в XI—XII ст.», Олександра Оглоблина «Гетьманська Україна і Захід», Домета Олячини «Українські студенти на Західних Університетах XVII—XVIII ст.», Володимира Мацяка «Галичина і Захід», Петра Курінного «Готи, анти і сармати в світлі археології».

Також на подання історичної групи УВАН Бюро президії затвердило внесений О. Оглоблиним проект реорганізації Археографічної Комісії УВАН з тим, що з моменту запровадження Статуту УВАН її було перетворено на Археографічний Інститут (1947. — Ч. 7).

На нараді шляхом голосування для створення Сенійорату УВАН було обрано 9 дійсних членів, яким присвоїли звання «заслужений дійсний член» — Д. Дорошенка, Л. Білецького, В. Щербаківського, П. Курінного, В. Кубійовича, В. Петрова, Д. Чижевського, М. Ветухова і П. Герасименка. Перший склад Сенійорату був за-

тверджений відділом освіти і культури ЦПУЕ, а надалі УВАН мала самостійні права щодо призначення «заслужених дійсних членів».

Для створення фінансової бази академічного видавництва з ініціативи громадськості було засновано Товариство Прихильників УВАН, яке провело організаційні збори 22 липня 1947 р. в Аугсбурзі. Товариство обрало управу з головою Василем Мудрим та представником УВАН Петром Курінним у її складі (1948. — Ч. 3).

У «Літописі УВАН» відзначається, що раз на рік, у березні, проводиться Шевченківська конференція, спільна для всіх груп, присвячена творчості Кобзаря. Перша конференція відбулася 24—25 квітня 1946 р., а наступна — 28 березня 1947 р. Під час цієї конференції пройшла нарада керівних членів УВАН, на якій обговорювалися питання переобрання президента УВАН Д. Дорошенка ще на один рік (1947. — Ч. 5). Також розглядалися різні питання (від'їзд президента до Канади, створення Президіального бюро для керування справами Академії, обрання голови Президіального бюро (обрано Леоніда Білецького), головного редактора всіх академічних видань (обрано Петра Курінного) (1947. — Ч. 7). На трьох перших засіданнях Президіального бюро розглядався проект статуту УВАН, представлений головою Л. Білецьким. Він розглядався також на конференції групи «Перед- та ранньої історії» УВАН в Ашафенбурзі 17 і 18 серпня 1947 р.

Починаючи з 1947 р. на сміграції, окрім УВАН, розвивалася ще одна установа — Наукове товариство ім. Шевченка, відновлене 30 березня 1947 р. на зборах членів у Мюнхені. Очолив НТШ Іван Раковський — останній голова, обраний 1939 р. Оскільки в УВАН були такі члени, що водночас перебували членами УВАН і НТШ, то відновлення Товариства певною мірою стало справою і Академії. Редакція «Літопису УВАН» подає конфлікт, що виник між двома установами, через призму «бачення» УВАН. Обидві організації прагнули залучити науковців до свого кола. Президіальне бюро УВАН налаштовувало своїх членів на зборах НТШ діяти в напрямі об'єднання наукових сил в єдину наукову організацію на сміграції. На цьому наголошувалося і в привітанні УВАН Ініціативній групі з відновлення НТШ (1947. — Ч. 5).

Щоб об'єднати дві наукові установи, Президія УВАН під час з'їзду в Новому Ульмі запропонувала влаштувати 28 липня 1947 р. спільну соборницьку наукову конференцію на тему «Київ—Львів»,

присвячену Володимиру Святому, але Відділ НТШ відхилив цю пропозицію, подальші спроби ділового об'єднання в формі спільніх конференцій також, за інформацією УВАН, відхилилися НТШ (1948. — Ч. 8).

Переломний момент у взаєминах настав 16 вересня 1947 р., коли відбулася зустріч президій цих установ у Міттенвальді, на якій дійшли висновку, що об'єднання українських наукових сил для розвитку науки на сміграції на сучасному етапі дуже потрібне, отже необхідно продовжувати переговори. Однак в американській пресі з'явилася стаття, в якій повідомлялося про відновлення діяльності НТШ і подавалася негативна інформація про УВАН. Як підтвердження цього в «Літописі» було опубліковано лист від 6 серпня 1947 р. Відділу НТШ до Президії УВАН, що містить некоректні відгуки про УВАН. Отже, між найбільшими науковими організаціями точилася постійна боротьба за право стати об'єднувальним центром, біля якого зібралися б потужні наукові сили.

Плануючи розширити діяльність УВАН, керівництво Академії вирішило замінити «Тимчасове Положення» розгалуженим статутом. Поклавши в основу історичні статути Всеукраїнської Академії Наук в Києві та Наукового товариства ім. Шевченка у Львові, Президіальне бюро УВАН розробило статут, що передбачав нові форми діяльності Академії як найвищої наукової установи на сміграції (1947. — Ч. 7). 10 вересня 1947 р. на засіданні Президіального бюро було остаточно оформлено статут з урахуванням всіх надісланих зауважень та пропозицій і заключення юридичного відділу ЦПУЕ.

1948 р. відбулися зміни в складі керівництва Академії. У цей час почався від'їзд багатьох українських науковців за океан, і видання «Літопису УВАН» припинилося. Незважаючи на незначну кількість чисел, це видання є важливим історичним джерелом до історії українського наукового життя і заслуговує на публікацію, яку незабаром буде здійснено Інститутом дослідження української діаспори Національного університету «Острозька академія» та Українською Вільною Академією Наук у США.

1. Атаманенко А. Літопис Української Вільної Академії Наук про наукові устави // Український Історик. — 2001. — Т.ХХХVІІІ. — С. 178—194.
2. Плющ В. Короткий нарис історії Української Вільної Академії Наук у Німеччині // Українські Наукові Вісті. Інформаційно-науковий Бюллетень Української Вільної Академії Наук в Німеччині. — 1970—1971. — Ч. 1—2. — С. 11.